ԺԴ.

ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ.[1)]

I.

Մօնցլոց բարբառով *)

Զբարի լուս տրաս էղնի։
Զբարի օր տրաս էղնի։
Զթալի բարաֆէն։
Զջրի խեր գինայ։
Զտուք հացի հրշտակներ։
Թէ ես քու վրէն բուխտաց կէնիմ, իմ աղբէր մեռնի։
Թէ ես քու վրէն գուր ու բուխտաց կէնիմ, իմ հոգին դժոխքի կալբէ կարսի մէջ ճենճռատայ։
Թէ սուտ կըսիմ, իմ հոգին դժոխքի ճխնատուն էղնի։
Թէ սուտ կըսիմ, իմ աղի արև մեռնի։
Իդա գմշու հալալ աշխատանք։
Իդա Թունդրայ հալալ հաց։
Իդա լծքի խեր։
Իդա կրակի խեր։
Իդա ճրագի լուս։
Իդա ձիու մուրաս։
Իդա յոդի հաց։
Իմ աղբօր կանանչ արև։
Իմ աղբօր մումու տրաս էղնի (երբ եղբայրը նոր է մեռած)։
Իմ արևն ու զքում։
Իմ հօր ֆեասար (կալոտ) վկայ էղնի։
Իմ մէկ բուրակի արև։
Խալորդ։
Խլիճ աւետարան էլ գինայ, խոպար չիմ։
Մաս, Մեռօն տրաս էղնի։
Մբր տէրտերի կարգ վկայ։
Պատարագ։
Սկիհ, Սուբ Կարապետ, սուբ Մեսրօ, Սբբ վանք գինայ։
Տէր Մելքիսէթի մէկ պատարագ։
Տէրտերոջ սբբ կարգ։
Քու կարմիր կանանչ արև գինայ։
Քրիստոս վկայ էղնի։

1) Ամեն մի երկրացի ընդհանրապէս իրեն մօտ գտնուած ուխտավայրի կամ իր գիւղի եւ կամ այլ մօտակայ գիւղի մէջ գտնուած գրչագիր աւետարանի կամ ո եւ է հրաշագործ իրի մը վրայ կերդուի. որով շատ անգամ երդումներն կը տարբերին. մինչեւ անգամ գիւղ մը մի այլ գիւղի հետ բաղդատելով։ Ինչպէս Զիարաթ. Գոմս. Դոմս. Մեղդի եւն. «Սուբ Կարապի» կերդուին. Սուլուխ. Մխավու. Ավրան. Արթերտ եւն. «Սուբ վանք» կամ «Սուբ Մատնավանք». Ասաբելոց վանքի կողմի ժողովուրդը «Խլիճ աւետարան» կերդուին. իսկ. Խաս գեղ. Շմլակ. Քօլոսիկ. «Սուբ Աղբրիկ» կամ «Դոբեել յարոյց Սուբ Խաչ». Արքավանք իր շրջականներով «Սուբ Փոքրիկ» կամ «Դրմեբդու Սուբ Փոքրիկ աւետարան» եւն. կերդուին.

*) Ասած է Սմբատ Տէր Ղեւոնդեան։

2.

Նարդուզայ բարբառով *).

Դիւ քիւ խօր գերեզման կը սիրես։
Դիւ քիւ խօր բասար իշ կը սիրես։
Ես խեր իմ տնէն չտանամ. իմ աղէկներաց չտանամ։
Ես սուտ կասեմ, խեր իմ ջուխակից չտանամ, էն բանից ինձ օլում չխանի, էդ նահեսխ տաւ ի, կը թալես վրը ձի։
Էդ ժամ գիտի. էդ Գեղարդ գիտի, Ծիրամէր գիտի։
Էդ Կեալու (ձորի) Խուգից վանք վկայ ի։
Էն մեռօն ընձի, մրչ քե, ակախ չունեմ։
Էն Հեքեանայ սուրբ Սարգիս, որ դիւ գնացիր էս, պէրնով պագիր էս, ձի ագախ չկայ բանից։

Էն Մուքս բասար վկայ չըմասիր ի։
Իմ գլեօխ ու քեօն։
Մելքի տան աւետարան գիտի։
Քիւ ճակատ վկայ ի։

3.

Արձէքի բարբառով.

Աստուած շատ կենայ։
Գրիգոր Նարեկացի։
Երկինք, գետինք, Աստուած։
Իմ տղի արև օր դիւնի խետ չեմ փոխեմ։
Խաթուն խնդիր Ծիրամէր։
Խաթուն Ծիրամէր։
Կանանչ մեռօն։
Կանանչ չուխպար խաթուն Ծիրամէր։
Սարի Սըբ Օվանէս։
Սըբ Գղկութեն (Ղարաքէշիշ գիւղի մէջ ուխտավայր)։
Սըբ Կարապետ։
Սիմոնակ խաչ։
Տէր Յուսկան որդու մէկ պատարագ։
Քանչլագած։
Քու խօր գերեզման։

Քու խօր խաչքար վկայ կենայ, օր գլխունը վրայ տնկած ա։
Քու խօր տեսած լուս (հրբ մահանսի է)։
Քու մէկ տղի արև, որ դիւնի մալի չեմ տամ։

---

*) Ասած է Վարդան Ցակորեան։ Նորաուղայ Տիմ. Սիքունիս։ Կերդուին ընդհանրապէս Գեղարդի։ Մելիքի տան աւետարանի վրայ։ Հաստայանցիք Ս. Սահականոսի վրայ։ Կողան ու հէքեանցիք Ատենախան սուրբ Սարգսի վրայ։ Մարվանցիք կերդուին Մայրոխանէ։ որ ասորերէն է։ սուրբ Յովհաննէս կը նշանակէ։ Փիրպատալու։ Տէրեր։ Մաքեօշտ խաչի վրայ «Խաչ գիտի» կերդուին։ Նամանց նաս «Աւետարան գիտի» կերդուին։

4.

Վանայ բարբառով.

Աստուած դիտի. Քրիստոս դիտի։
Աստուած իմ աչքեր խանի։
Արևուս խեր չտիսնամ։
Արևս վկայ ի։
Դեղին արեգակ դիտի։
Սրիմ մնամ թէ սիւտ կեսուսամ։
Ես, իմ Աստուած, ես, իմ դին։
Ես, իմ խոզին, Սրբ գլխադիր։
Ես իմ Ջանելութեն։
Էնես երկինք, տիւուես դեսին, չեմ իտայ։
Էնա ճրագի լոս, էնա ժամ։
Էնա սկի, էնա վանք գիտի։
Էն աւետարան, էն մեռօնի շուշան։
Էսա խաց իմ աչքեր քոռցուցի։
Էսա խոցի պարաքեաթ դիտի։
Էսա կրակի խեր, բարաքեաթ դիտի։
Էսա ճրաք իմ աչքեր քոռցուցի։
Էս սահաթիս դունից դիւս չելնամ։
Էրթամ դժոգք, դժոգք մաշամ։
Թուխ մանուկ։
Ժամեր, պատարագներ։
Իմ լահերաց կանանչ արև։
Իմ կանանչ արև։
Լալկուամ։
Խա, մաս գիտի։
Խաթիւն Տիրամէր։
Խաչ գիտի։
Խաւարեմ։
Խոզեաց վանք։
Խօրից, մօրից զրկուկ մնամ։
Կալի խեր պարաքեաթ գիտի։
Կարմրուոր Սուրբ Աստուարածին։
Մաս գիտի։
Պախասան խաչ խրիշտակ։
Սատկեմ. սիմրեկեմ։
Սուրբ Աստուարածին։
Սուրբ արեգակ գիտի.
Սուրբ Օվանէս, Սուրբ Գեղարթ։
Վալա, պիլա, բալա։
Տեղէս վեր չկենամ։
Տեսկան սրդին։
Քեռ գլեսէ, քեռանամ։

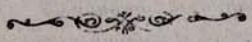

5.

Եզդիներու երգումը.

Բը անիյէ դէա.—Ցանուն քո ճակատ։
Բը զլօպէ բռաս,—Ցանուն սև կծիկին։
Բը գօրլա ճեբիճ.—Ցանուն կապոյտ երկնքին։
Բը թաճէ բռաս.—Ցանուն սև Թագին 1)։
Բը հալզա իւսթիյի դէա.—Ցանուն վզիդ օղակին 2)։
Բէ ճրա եզդի.—Ցանուն եզդիներու լոյսին ու ճրագին։
Բը շամտաճ.—Ցանուն աշտանակին 3)։
Բը շէխ Ասի.—Ցանուն շէխ Ադիի։
Բը շբխ Սրմս.—Ցանուն շէխ Արևելքին։
Բը սէարէ մէլէքի Թաւուզ.—Ցանուն գլխաւոր հրեշտակապետին 4)։
Բը սարէ շէխէ Սor.—Ցանուն կարմիր շէխի գլուխ։
Բը քճճի բռաս.—Ցանուն սև հանդերձին։

---

1) Այս Քազը սեւ մաղէ հիւսուած, վրայէն կախուած են ծամերու նման հիւսուածներ, որուն ուխտի կը գնան եզդիներ։ Այս Քազը կարող անձինք մեծ ծախքով Լալիշի ուխտավայրէն բերել կտան։ Սինէկայ 20—25 գիւղերու մէջ միայն Դաշուջան գիւղի Շէխ հասանի մօտ կը գտնուի։

2) Եզդի փիրեր որ ցեղէ ցեղ ժառանգական են, իրենց վիզը երիզ կամ օղակ ունին, այս երիզի վրայ կերդնուն։

3) Աշտանակն որ օղերով զարդարուած է, վրան բոլ ծղած։ Եզդի հոգեւորականներ (ղավալ) Կելեայ Լալիշէն իրենց հետ կը բերեն, բազմութեան մէջ կը դնեն։ Թմբուկ կածեն։ ժողովուրդը երկիւղածութեամբ մի մի կը մերձենան շամտանին։ յարդանք կը մատուցանեն։ կը համբուրեն։ դրամ տալով կը հեռանան։

4) Մէլէքի Թաւուզը իբրեւ Աստուած կրդնունին։ կասեն Կուլապցի հայեր։ սակայն իրենք կասեն։ Թէեւ սաղայելն է։ Աստուած երեսէ ծղած է։ սակայն մի օր պիտի կոչէ իր պաշտօնին։

Բը խրիճի դա դէՃի.—Թմբուկի չնորհքէն զրկուիս 1)։

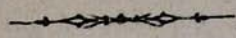

1) Ղաւալը այս անէծքը կտայ մէկին. նորա տունը այլ եւս մարդ չդնար. նորա հացը չուտէր. ջուրը չխմէր. նաեւ նորա տան բոլոր քանի տեղ քարակոյտ կը կազմեն. որպէս զի ամեն մարդ տեսնէ. հասկանայ որ այս տունը անէծքի տակ է։

Անիծուածը երբ զղջայ. վզէն երկու կուժ. լի ջրով. կը կախեն. մի ջոց մի կը կանգնի իրրեւ ապաշխարութիւն. ապա չոքերու վրայ կերթայ. կը համբուրէ ղաւալի ձեռն. մի նուէր եւս կտայ ղաւալին։

Ղաւալը անիծուածը հաւատքի մէջ հաստատելու համար կծիկը. որ սեւ բրդեայ թելէ հիւսուած է. թելի ծայրէն բռնելով կը ծղէ. կասէ.— «Իմանա դէա քեամիլ պու». (հաւատքդ հաստատուեցաւ)։

Ապաշխարողը կերթայ. կծիկը կծկելով կը բերէ. Ղաւալին կը յանձնէ. Այս գործողութիւնը երեք անգամ կը կրկնուի։

Եզտի շէյխը հոգեւարք անձին կասէ.

—«Դրախտը Աստուծոյ ձեռաց մէջն է. զոհ լինիմ իմ Աստուծոյս. եթէ Աստուած շնորհեց. դու գնա՛. նստի դրախտի վերին գլուխը. ես կը կարդամ. ծայնս քեզ կը հասնի»։

Ըստ հայ ժողովրդեան աւանդութեան. որպէս թէ եզտիներն Քրիստոսի խաչելութեան միջոցին մի գամ գողացած՝ բերած են Կելէա Լալիշ (Լալիշի ծորը)։ մի հայ վարդապետ կը լսէ. կը գայ Լալիշի ծորը. կը քարոզէ եզտիներուն. կը ձեռնարկէ եկեղեցի շինել. բայց կիսատ կը մնայ. կերթայ հեռու տեղեր որ հանգանակութիւն անէ. Վարդապետի բացակայութեան միջոցին Մէլէքիթավուզը վարդապետի կերպարանքով կը գայ եկեղեցին շինել կտայ. իր պատկերն եւս մէջը նկարել կտայ. Վարդապետն եւս կը գայ. կը տեսնէ ու կը խաչակնքէ. Մէլէքիթավուզ «Շէյխ հաղի» ասելով կը փախչի. ասել կուզէր թէ բուն շէյխն եկած է։

Սորա համար «Շէյխ Ատի» մեծ երդումը մնացած է եզտիներու մէջ։

Եզտիները Սուրբ Սարգսի շաբաթու մէջ երեք օր ծոմ կը պահեն. Ուրբաթ օր զատիկ կանեն։

6.

Բրդական երդումն 1).

Բը ars ու հազման կo խoլա դանդիյա:	Երկինք, երկիր ստեղծող։
Բը գoրռա բավէ մրն, գoրռա բավէ դէա։	Իմ և քո հoր դերեզմանը։
Բը խաճայ փուտկէ մրն հաժէ հրայա:	Փուտկի (ս. Դէորդ) վկայ, գիտեմ։
Բը գoրռա կալկէ մրն հաժէ թեoճնա:	Իմ պապու դերեզմանը (վկայ) որ կարծիք չունիմ։
Բը էճճիլա մալա Մելիքէա:	Մելիքի տան աւետարանը վկայ։
Բը ըռoժա բը վի տավի:	Այս աւուր արեգակը վկայ։
Բը խէրէա մալադէա:	Քու տան ողորմութիւնը վկայ:
Բը խէրէա տէաճդուրա դէա:	Քու թունդիրի շնորհքը վկայ։
Բը խoտաճէ ժoրին:	Վերին Աստուած վկայ։
Բը հէարտիւ բայդամբարէ:	Երկու մարգարէն ևս վկայ։
Բը հէար տիւ դինաճ հաժէ մրն թրճճայ։	Երկու հաւատք ևս վկայ, տեղեկութիւն չունիմ։
Բը Մարափէ հաժէ մրն թրճճայ։	Սարի սուրբ Դէորդ կարծիք չունիմ։
Բը տէճիտէ Մաղագoմ:	Մաղագոմի նահատակը վկայ։
Բը ըռէսoլլահ։	Աստուծոյ Մարգարէն (վկայ)։
Բը ըռoժա բրմբարաք։	Նուիրական օրը (բայրամ) վկայ։
Բը խէրա վի նաճը ժը մալա մրն չoյա:	Իմ անէս գնացած այն հացի շնորհքը վկայ։
Բը կեալ ըռաc, կեալա սպի:	Սև ու սպիտակ ձորը։
Բը վէ մզկեաւտա Դզի մրն հաժէ նիճնէա։	Գոզի այն մզկիթը վկայ, տեղեկութիւն չունիմ։
Բը վի հեայի մրն հաժէ նիճնէա:	Լուսինը վկայ ինձ յայտնի չէ։
Բը սէարէ ադէ։	Աղայի գլուխը (վկայ)։
Բը սէարէ բավէ մրն։	Իմ հoր գլուխը։
Բը սէարէ դէա:	Քո գլուխը։
Բը սէարէ մրն, սէարէ կoրռէ դէա:	Իմ գլուխ, քու որդու գլուխ։
Բը սէարէ մրն, սէարէ դէա:	Իմ գլուխ, քո գլուխ։
Բը սէարէ օէխ Ավոըռանման դազի։	Շէխ Ավոըռահման նահատակի գլուխ։

1) Բալաքցի, Ռըշկոթանցի եւ Բազրանցի քրդերու երդումը։

Բր սեարէ շէխէ։	Շէյխի գլուխը։
Բը վի ճաճ ըլմը մրճ ճեա կեճրբ։	Այն հացը, կարծիք չունեմ։
Բը վի ճիվի շահեաս բեա։	Այս լուսինն վկայ լինի։
Բր խեբա վի շեավի,	Այս գիշերը վկայ։
Բր վի սեարէ շահճ Նախշուպանճ։	Նախշուբանտի այն գլխի սանտրը։
Բր օճախէ շէխ։	Հացատուր շէխի (տուն)։
Բր օճախէ շէխ Բադի։	Հացատուր շէխ Բատիի (տուն)։
Բրա ճիվա ճաճ օրբա մրճ եդեա բեա։	Թող այս լուսին իմ մէջ, քու մէջ վկայ լինի։
Դեարաւ ճակըմ։	Սուտ չեմ ասեր։
Դիւ ըժ խօսէ բավար բրկի։	Դու հաւատայ Աստուծմէ։
Դիւ կօրի խաբեաճ բի։	Դու մատաղ լինիս քու պատուոյն։
Էազ խօլամ եա սեարեա դեա բի։	Ես մատաղ լինիմ քո գլխին։
Կօ դեօ բավար կի։	Ահա, դու հաւատայ։
Սեա ճար Բաշեքեա Մահամեաճ։	Հարիւր անգամ Մահմատանի Բաշէթը վկայ։
Սեար ճար սեարի շէխ, ճիճեա։	Հարիւր անգամ շէխի գլուխ (վկայ), չկայ։
Նեա՛. բր ղօրաճեա ազիմ։	Ո՛չ, հզօր դուրանը։
Նեա՛, բր սեարէ կօռէ մրճ, մրճ հաժէ բեօճիճեա։	Ո՛չ, սրբուս գլուխը (վկայ) ինձ կասկած չկայ։
Նեա՛, բր սեարէ խավսէ Հիզաճի.	Ո՛չ, հիզանի սուրբ գիրքը։
Նեա՛, բր սեարէ Միր Հասանճ վոլի։	Ո՛չ, Սարի սուրբ Սարգսի գլուխ (վկայ)։
Նեա՛, բր սեարէ շէխ Կալ, մրճ հաժէ բեօճիճեա։	Ո՛չ, շէխ Կալի գլուխ, ինձ տեղեկութիւն չկայ։
Նեա՛, բր բեապա ճաճիյաճ։	Ո՛չ, հաճիներու Քեապէն։
Նեա՛, բր տեբա Զաճկլի։	Ո՛չ, Սուրբ Կարապետի եկեղեցին։
Նեա՛, բր տեբա ճեբաճ։	Ո՛չ, հեշատի եկեղեցին։
Սեարէ դեա։	Քու գլուխ։
Սեարէ Իսա բեայղամբար։	Մարգարէ Յիսուսի գլուխը։
Սեարէ Մեհմեթ բեայղամբար։	Մարգարէ Մահմէտի գլուխը։
Սեարէ շէխի Քֆրայի։	Քֆրայի շէխի գլուխը։
Սեարէ շէխ Զալատին։	Շէխ Զալատինի գլուխը։